

aspects of city life in the period of Ostrohski princes. Excavations were held within the territory of 1100 m² in different parts of Ostroh: in the castle area, in the town, and in the suburbs.

The exploration included accommodation and utility buildings and the cemetery near the St. Nicholas Church; the author also specified the location of the northern part of suburbs fortifications; found out the remains of Lutsk Street which joined the market square and the Lutsk gate. In the northern part of the suburbs, the author discovered the section of the town's defensive wall of Kyiv Rus period. This wall was used to construct the suburbs defensive line in the period of Ostrohski princes. Accommodation buildings of the 15th—17th centuries were on the surface, some of them had a square foundation pit (subterranean room) with an area from 9,0 to 30 m². Cellars, utility buildings and pits were explored near accommodation buildings. The collections of archeological findings of the period from the 14th to the 17th centuries include objects made of clay, metals, stone, bone, and glass. The 14th century assemblages were found only near the St. Nicholas Church and at 3, Nezalezhnist Avenue. Cultural layers and objects of the 15th and the beginning of the 16th centuries were found at all sections of archaeological exploration (with the exception of New Town). The cultural layer and objects of the second half of the 16th and the first half of the 17th centuries contained the largest number of archeological findings.

В.В. Панченко

МЕЦЕНАТСТВО І СПОНСОРСТВО ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА В УКРАЇНІ

Проаналізовано проблематику питання благодійності в частині збереження історико-культурної спадщини українського народу.

Ключові слова: благодійництво, меценатство, історико-культурна спадщина, культура благодійності.

Серед багатьох проблем, які чекають свого вирішення в збереженні історико-культурної спадщини України важливе місце посідають питання залучення коштів для здійснення першочергових заходів у справі охорони, ремонту, консервації, реставрації, дослідження пам'яток архітектури, мистецтва та музейних цінностей.

У складних умовах сьогодення, коли фінансування цих робіт із державного бюджету є мінімальним, а в деяких випадках взагалі призупинилося, єдиний вихід для збереження вітчизняних пам'яток національно-культурного надбання вбачається у сфері благодійництва, меценатства та спонсорства.

Проблема благодійності не є новою для вітчизняної та закордонної історіографії. Її аналізу та пошуку оптимального вирішення присвятили свої роботи В. Бакальчук, О. Кузьмук (Бакальчук, Кузьмук, с. 1—3), Д. Бертнев, В. Боршев (Бертнев, Боршев, Гениева, с. 1—23);

О. Гриценко (Гриценко 2000, с. 3—10), А. Розе (Розе, с. 1—6), Л. Чупрій (Чупрій, с. 1—10) та ін. У центрі їхніх робіт знаходиться стурбованість недостатнім, а іноді й суперечливим правовим, політичним і соціокультурним вирішенням питань благодійності в справі збереження історико-культурної спадщини українського народу.

Метою цієї статті є ознайомлення зі станом вітчизняної благодійності та зарубіжного меценатства для пошуку найкращих шляхів їхнього розвитку в Україні.

Загальновідомо, що в ХІХ — на початку ХХ ст. благодійництво і меценатство було досить поширеним видом діяльності українських промисловців: Г. Галагана, М. Терещенка, Б. Ханенка, І. Харитоненка та багатьох інших. Завдяки їхній діяльності було відкрито ряд навчальних закладів, музеїв, книгозбірень, храмів і громадських споруд. Окрім того, в Україні була сформована своєрідна культура благодійності, коли підприємці, торговці, військові та політичні діячі спрямовували зусилля на допо-

могу багатьом історико-культурним закладам (Чупрій, с. 1—2).

На сьогодні благодійництво регулюється Законом України від 05 липня 2012 р. № 5073 «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (зі змінами). Відповідно до ст. 1 нормативного документа:

— благодійна діяльність — це добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара;

— благодійною організацією є юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність у одній чи кількох сферах, визначених цим Законом, як основну мету її діяльності;

— благодійником є дієздатна фізична особа або юридична особа приватного права (у тому числі благодійна організація), яка добровільно здійснює один чи декілька видів благодійної діяльності.

У цьому Законі також зазначено, що меценатська діяльність — це благодійна діяльність у сферах освіти, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, науки і наукових досліджень, яка здійснюється у порядку, визначеному цим документом та іншими законами України.

На сьогодні поряд із цим Законом діють й інші законодавчі та підзаконні акти, які регламентують благодійну діяльність, зокрема її фінансову сферу. Це Цивільний кодекс України, Податковий кодекс України, Закон України від 14.12.2010 № 2778 «Про культуру», Закон України від 22 жовтня 1999 р. № 1192 «Про гуманітарну допомогу», Постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2000 № 1222 «Про затвердження Порядку отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами й закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їхнього фінансування» та ін. Частина норм наведених законодавчих та нормативно-правових актів уже є застарілими та потребують узгодження з реаліями сьогодення.

Серед найбільш значимих недоліків законодавчої бази про благодійність слід виокремити наступні: питання щодо оподаткування благодійної діяльності, надання податкових пільг індивідуальним донорам і звільнення від

оподаткування доходів бенефіціарів-фізичних осіб. Усунення цих правових колізій сприятиме адаптації національного законодавства до норм права Європейського Союзу.

Дослідження, проведені науковцями, засвідчують, що для приведення у відповідність українських правових норм до європейських потрібно здійснити ряд кроків. До них належать податкові пільги для благодійників і меценатів, звільнення від оподаткування благодійних внесків різних форм, визначення особливості правового статусу благодійних фондів та установ, меценатів і спонсорів (Государственная..., 2003, с. 23—36).

При внесенні подібних змін слід також звернутися до здобутків європейського та міжнародного законодавства. Наприклад, **відсоткової філантропії**, яка полягає в переадресації певного відсотку сплаченого податку на культурні потреби конкретної організації; **венчурної філантропії** — благодійній діяльності в партнерстві з певним колом організацій із чіткими культурними цілями; **ендавменту** — сумі коштів або цінних паперів у банках, з яких дивіденти нараховуються, як благодійний внесок, у певну культурну установу (Бакальчук, Кузьмук, с. 2).

Європейський і світовий досвід показує, що ефективна модель розвитку національної культури спирається на використання альтернативних джерел та нових підходів щодо фінансового забезпечення. В умовах ринку сфера економіки не може розраховувати лише на державне забезпечення. У збереженні історико-культурної спадщини значну участь беруть корпорації, приватні компанії тощо. У економічно розвинених країнах все більше уваги приділяють **фандрейзингу** (налагодженню зв'язків культури та бізнесу) й застосуванню «специфічних» податків за благодійність. Завдяки цьому залучаються позабюджетні кошти для реалізації мистецьких проєктів і для підтримки діяльності організацій культури (Бакальчук, Кузьмук, с. 2—3; Бертнев, Борщов, Генієва, с. 1—10; Зонтаг, с. 1—3; Общественная... 2002, с. 1—10; Розе, с. 1—3).

Практику фандрейзингу вперше було застосовано в США, згодом у Франції та Австрії, що дозволило цим країнам значно скоротити бюджетне фінансування закладів культури. Створені умови дозволили благодійникам профінансувати 2/3 закладів культури. Разом із тим, у цих країнах виникли незалежні організації, які здійснюють посередництво між державою, культурою та бізнесом. Вони посилюють під-

тримку культури комерційним сектором і урядовим фінансуванням, залучають додаткові кошти для позабюджетного виділення коштів та сприяють комерційним інтересам компаній, які вкладають фінанси в культуру (Государственная... 2003).

Досить дієвим фактором покращення фінансового клімату для установ та закладів галузі культури є запровадження податкових пільг, що сприяє надходженню від комерційного сектору додаткових коштів на різноманітні потреби пам'яток історико-культурної спадщини національного та місцевого значення. Як свідчить досвід Великобританії та Бельгії, стимулювання спонсорства шляхом вилучення суми витраченої на рекламу та маркетингові операції, з обсягів, які обкладаються податками, є досить дієвим і ефективним засобом (Бакальчук, Кузьмук, с. 1—3).

Ще одним важливим кроком у позабюджетному фінансуванні культурних закладів є створення іміджу престижності, позиціонування державою благодійництва як методу формування національно-свідомої компанії, що вболіває за національну культуру (Чупрій, с. 5—8).

До інших міжнародних заходів по заохоченню благодійності та спонсорства також належать нагородження спеціальними преміями за допомогу в збереженні та охороні історико-культурних пам'яток. Наприклад, премія «Les Oscars» щорічно вручається благодійникам у Франції. Там же діє програма «корпоративного меценатства», яка дозволяє компаніям покращити свій імідж шляхом некомерційної підтримки закладів культури (Общественная... 2002).

Поширеною формою співробітництва бізнесу та культурних установ в окремих країнах Європи є надання меценатам безкоштовних квитків на мистецькі акції, можливість використання приміщень для корпоративних цілей компанії-донора тощо.

Здійснення благодійних акцій у США та Західній Європі спирається на тривалість у часі. За століття в родинах мільйонерів та заможних мешканців склалися певні традиції, які завдяки сучасним інноваціям продовжують розвиватися та удосконалюватися. Зовсім інша ситуація існує в країнах пострадянського простору, де традиції благодійництва, спонсорства і меценатства були втрачені.

Сучасні вітчизняні олігархи та їхні родини знаходяться лише на початковому шляху благодійництва. Більшість виділяє фінансові ресурси на будівництво лікарень, притулків, допомогу

збіднілим прошаркам суспільства тощо. Діяти українські мільярдери воліють через різноманітні благодійні фонди, які мають різні завдання і досить часто не пов'язані зі збереженням історико-культурної спадщини. Окрім того, деякі благодійні фонди займаються реалізацією ряду проектів, які досить часто спрямовані не на збереження національної культурної спадщини, а на створення амбітних колекцій, в яких зберігаються археологічні, нумізматичні мистецькі раритети, що не завжди мають законне походження.

Разом із тим, українські олігархи, займаючись благодійністю, роблять це не завжди безкорисно. Відсутність належного законодавства не дає їм можливості отримати податкові пільги. Тому більшість благодійних акцій, якщо їх належним чином проаналізувати, є виконанням певних зобов'язань і реверансів перед політичним керівництвом країни з метою отримання за це гарантій для бізнесу та окремих переваг у політичній сфері. Усе це засвідчує, що для справжньої благодійності в країні потрібні не лише система пільг, а й широка інформація про меценатів і виховання їх у різних соціальних групах.

Зрозуміло, що Україна, як і кожна європейська держава, визначає власну культурну політику відповідно до цінностей, завдань та культурних переваг свого народу. Принципи державної політики у сфері культури втілюються у взаємодії між урядом і громадськістю та реалізуються в конкретних культурних, музейних і виставкових проектах. Домінантами прийнятими та схваленими міжнародною спільнотою є широке залучення благодійників, меценатів і спонсорів до фінансування історико-культурної спадщини й обрання власної моделі подібної співпраці.

Слід додати, що відповідно до п'ятого видання Світового рейтингу благодійності (World Giving Index), випущеного 18 листопада 2015 р. британською організацією Charities Aid Foundation, Україна знаходиться лише на 103 місці з рейтингом благодійності 23 %. Це на одну позицію гірше, ніж минуло разу (102 місце) (Сравнительный... 2000), але все одно значно краще за позицію, з якої стартувала наша країна — 153, передостаннє місце. Україна поділяє своє теперішнє місце разом із Беніном, Боснією та Герцеговиною, Естонією і Нагорним Карабахом.

У п'ятому виданні Світового рейтингу благодійності розміщена інформація про благодійність у світі за 5 років (з 2009 р. по 2013 р.).

Рейтинг враховує дані з 135 країн світу, що були зібрані протягом 2013 р.

Відповідно до окремих напрямів благодійної діяльності Україна посідає: 123 місце за обсягом пожертв, 43 місце за об'ємом волонтерської роботи і 118 місце за обсягом безпосередньої допомоги.

Цей рейтинг проводився упродовж одного місяця 2013 р. (згідно з методикою) і, скоріше за все, це сталося до подій Революції Гідності. Тому зазначені цифри не відображають у повній мірі хвилю волонтерства та благодійності в Україні, що мали місце у кінці 2013—2014 рр. (Мировой... 2014).

- Бакальчук В., Кузьмук О.* Зарубіжний досвід залучення позабюджетних коштів на розвиток культури. (Електронний ресурс). — Режим доступу до статті: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/February/2htm>
- Бертнев Д., Борщев В., Генієва Е. и др.* Современное меценатство: надежды и реальность. (Електронний ресурс). — Режим доступу до статті: <http://magazines.russ.ru/znamia/1999/7/konfer.html>
- Государственная поддержка искусства в структуре культурной политики США // Культура в современном мире.* — 2003. — Вып. 4.
- Грищенко О.А.* Культура і влада. Теорія і практика культурної політики в сучасному світі. — К., 2000.
- Зонтаг А.* Немецкие меценаты реанимируют памятники старины. (Електронний ресурс). — Режим доступу до статті: <http://www.dw.com/ru/>
- Общественная поддержка культуры во Франции, Германии, Норвегии, Канаде // Культура в современном мире.* — 2002. — Вып. 5.
- Розе А.* Опекун для носорога. (Електронний ресурс). — Режим доступу до статті: <http://www.rg.ru/2012/03/12/german.html>
- Сравнительный анализ культурной политики Соединенных Штатов и Японии // Панорама культурной жизни зарубежных стран.* — 2000. — Вып. 7—8.
- Чупрій Л.* Роль спонсорства і меценатства у відродженні історико-культурної спадщини в контексті реалізації гуманітарної політики держави. (Електронний ресурс). — Режим доступу до статті: social-science.com.ua/article/647
- Чупрій Л.* Оптимізація державної політики Української держави в сфері культури (Електронний ресурс). — Режим доступу до статті: bulava.in.ua/chupriy_optymizatsiya_kultura.html
- Мировой рейтинг благотворительности 2014,* Режим доступу до статті http://vboabu.org.ua/img/forall/mirovoi_reiting_blagotvoritelnosti_2014.pdf